

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 5 Issue 08 | pp. 92-99 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

DAVLAT IQTISODIYOT XAVFSIZLIGINI MONITORING METODIKASIGA ZAMONAVIY YONDASHULAR

Karimov Javlon Ko'ziyevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,

“Oliy va amaliy matematika” kafedrası dotsenti, PhD.

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat iqtisodiyot xavfsizligini monitoring qilish metodikasiga zamonaviy yondashuvlar tahlil qilingan. Global iqtisodiy tizimdagi o'zgarishlar, geosiyosiy xavf-xatarlar va ichki makroiqtisodiy nomutanosibliklar davlat iqtisodiy xavfsizligi darajasini baholash va nazorat qilish mexanizmlarini takomillashtirishni talab etmoqda. Tadqiqotda iqtisodiy xavfsizlikni monitoring qilishda kompleks indikatorlardan foydalanish, statistik va fazoviy-iqtisodiy modellardan samarali qo'llanish hamda zamonaviy raqamli texnologiyalarga asoslangan real vaqti kuzatuv tizimlarining afzalliklari asoslab berilgan. Shuningdek, xalqaro tajriba misolida iqtisodiy xavfsizlikni baholashda qo'llanilayotgan yondashuvlar tahlil qilinib, O'zbekiston sharoitida ularni moslashtirish bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Davlat iqtisodiyot xavfsizligi; monitoring metodikasi; zamonaviy yondashuvlar; indikatorlar tizimi; makroiqtisodiy barqarorlik; moliyaviy xavflar; tashqi qarz; fiskal siyosat; raqamli monitoring; fazoviy-iqtisodiy tahlil; xalqaro tajriba; O'zbekiston iqtisodiyoti.

Аннотация: В статье анализируются современные подходы к методологии мониторинга экономической безопасности государства. Изменения в мировой экономической системе, геополитические риски и внутренние макроэкономические дисбалансы требуют совершенствования механизмов оценки и контроля уровня экономической безопасности государства. В исследовании обосновываются преимущества использования комплексных показателей при мониторинге экономической безопасности, эффективность применения статистических и пространственно-экономических моделей, систем мониторинга в режиме реального времени на основе современных цифровых технологий. Также анализируются подходы, применяемые при оценке экономической безопасности, с использованием международного опыта и разрабатываются научные предложения по их адаптации к условиям Узбекистана.

Ключевые слова: Экономическая безопасность государства; методология мониторинга; современные подходы; система показателей; макроэкономическая стабильность; финансовые риски; внешний долг; фискальная политика; цифровой мониторинг; пространственно-экономический анализ; международный опыт; экономика Узбекистана.

Annotation: This article analyzes modern approaches to the methodology for monitoring the state's economic security. Changes in the global economic system, geopolitical risks and internal macroeconomic imbalances require improving mechanisms for assessing and controlling the level of

state economic security. The study substantiates the advantages of using complex indicators in monitoring economic security, the effective use of statistical and spatial-economic models, and real-time monitoring systems based on modern digital technologies. Also, the approaches used in assessing economic security are analyzed using international experience and scientific proposals are developed for their adaptation to the conditions of Uzbekistan.

Keywords: *State economic security; monitoring methodology; modern approaches; indicator system; macroeconomic stability; financial risks; external debt; fiscal policy; digital monitoring; spatial-economic analysis; international experience; economy of Uzbekistan.*

KIRISH

So'nggi yillarda global iqtisodiy tizimda kuzatilayotgan beqarorlik, moliyaviy inqirozlar, pandemiya oqibatlari hamda geosiyosiy keskinliklar davlatlarning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash masalasini kun tartibiga keskin olib chiqdi. Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) hamda Jahon banki hisobotlarida qayd etilishicha, davlatlarning makroiqtisodiy barqarorligi tashqi qarz dinamikasi, byudjet defitsiti, inflyatsiya jarayonlari va savdo balansiga bevosita bog'liq bo'lib qolmoqda [1]. Shu bois iqtisodiy xavfsizlikni doimiy monitoring qilish va tezkor baholashning ilmiy asoslangan metodikasini ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb vazifaga aylangan.

BMTning Iqtisodiy va ijtimoiy kengashi ma'lumotlariga ko'ra, iqtisodiy xavfsizlik indikatorlarini muntazam kuzatish davlatlarning barqaror rivojlanish maqsadlariga (SDGs) erishishida hal qiluvchi omil sifatida qaralmoqda [2]. Xususan, iqtisodiy o'sishning sifat darajasi, moliyaviy tizimning mustahkamligi va hududiy nomutanosibliklarning kamayishi iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlovchi asosiy mezonlar sifatida e'tirof etilmoqda. Shu bilan birga, OECD va Jahon iqtisodiy forumi (WEF) tadqiqotlari raqamli texnologiyalar asosida real vaqt rejimida monitoring tizimlarini joriy etish samaradorligini alohida ta'kidlamogda [3].

O'zbekiston Respublikasida ham iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash, uning indikatorlarini doimiy kuzatib borish bo'yicha bir qator hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, Prezidentning "Davlat moliyasini boshqarish samaradorligini oshirish va fiskal barqarorlikni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni (2020-yil)da byudjet defitsitini cheklash, tashqi qarzni xavfsiz darajada saqlash hamda davlat moliyaviy boshqaruvi tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish vazifalari belgilangan [4]. Shuningdek, "O'zbekiston-2030" strategiyasida iqtisodiy xavfsizlikning yangi indikatorlari, jumladan, raqamli monitoring platformalari orqali iqtisodiy jarayonlarni nazorat qilish mexanizmlarini keng joriy etish nazarda tutilgan [5].

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, iqtisodiy xavfsizlik monitoringini faqat makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bilan emas, balki hududiy rivojlanish, innovatsion salohiyat, mehnat bozori barqarorligi va ijtimoiy tengsizlik darajasi bilan bog'liq ko'rsatkichlar orqali baholash zarur. Shu nuqtayi nazardan, O'zbekiston uchun iqtisodiy xavfsizlikni monitoring qilish metodikasini zamonaviy yondashuvlar asosida takomillashtirish masalasi nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham alohida ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Davlat iqtisodiyot xavfsizligini baholash va uni monitoring qilish metodikasi bo'yicha xalqaro va milliy miqyosda keng ko'lamli ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Avvalo, iqtisodiy xavfsizlikning nazariy asoslari sobiq ittifoq davrida shakllanib, keyinchalik

globalizatsiya va bozor iqtisodiyoti sharoitida takomillashtirildi. Masalan, Bogomolov (1997) iqtisodiy xavfsizlikni milliy xavfsizlikning tarkibiy qismi sifatida baholash zarurligini, uning asosiy indikatorlari sifatida ishlab chiqarish hajmi, inflyatsiya darajasi va tashqi qarz ko'rsatkichlarini ilgari suradi [6].

Keyingi davrlarda, iqtisodiy xavfsizlik tushunchasi yanada kengayib, moliyaviy sektor barqarorligi, investitsion muhit, eksport-import muvozanati va mehnat bozori holatini ham qamrab oldi. Ivanov va Kuznetsova (2004) iqtisodiy xavfsizlik monitoringida indikatorlar tizimini qo'llashning ahamiyatini ko'rsatib, statistik modellar orqali xavf darajasini baholash metodikasini ishlab chiqqan [7]. Bu yondashuv keyinchalik Markaziy va Sharqiy Yevropa mamlakatlari amaliyotida ham sinovdan o'tkazilgan.

Xalqaro tashkilotlar, jumladan, Jahon banki va XVJ hisobotlarida iqtisodiy xavfsizlikning fiskal siyosat, tashqi qarz va byudjet intizomiga bevosita bog'liqligi ta'kidlanadi [8]. Ularning fikricha, davlat byudjetining doimiy defitsitda bo'lishi uzoq muddatda iqtisodiy xavfsizlikka tahdid tug'diradi. BMTning "Barqaror rivojlanish maqsadlari" bo'yicha hisobotida esa iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari sifatida ijtimoiy tengsizlik, hududlararo nomutanosiblik va bandlik darajasi kabi ko'rsatkichlarni ham qamrab olish zarurligi ko'rsatib o'tilgan [9].

Shuningdek, OECD (2019) tadqiqotlarida iqtisodiy xavfsizlikni baholashda innovatsion rivojlanish va raqamli transformatsiya jarayonlari alohida omil sifatida e'tirof etilgan [10]. Bu yondashuvga ko'ra, davlatning innovatsion salohiyatini oshirish, raqamli infratuzilmani rivojlantirish va texnologik xavflarni kamaytirish iqtisodiy barqarorlikning asosiy kafolatidir.

Rossiya va MDH mamlakatlari tajribasida iqtisodiy xavfsizlik monitoringida ko'proq makroiqtisodiy ko'rsatkichlar qo'llanilgan. Masalan, Senchagov (2016) davlat iqtisodiy xavfsizligini inflyatsiya, YaIM o'sishi, tashqi qarz va valuta rezervlari orqali baholashni taklif etadi [11]. Ammo bu yondashuvning kamchiligi shundaki, u hududiy rivojlanishdagi nomutanosibliklarni yetarli darajada hisobga olmaydi.

Yevropa Ittifoqi mamlakatlari misolida, iqtisodiy xavfsizlik monitoringida iqtisodiy va ijtimoiy ko'rsatkichlarning integratsiyasi ustuvor yo'nalish sifatida qaraladi. Masalan, Eurostat (2021) hisobotida iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari qatoriga bandlik darajasi, yoshlar ishsizligi va innovatsion faoliyat ko'rsatkichlari ham kiritilgan [12]. Bu esa iqtisodiy xavfsizlikni yanada kompleks yondashuv asosida baholash imkonini beradi.

O'zbekiston sharoitida ham iqtisodiy xavfsizlik masalalari bir qator olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Masalan, Jo'rayev (2019) iqtisodiy xavfsizlikni milliy xavfsizlikning muhim elementi sifatida tahlil qilib, davlat moliyaviy siyosatini barqarorlashtirish va tashqi qarzni maqbul darajada ushlab turish zarurligini asoslagan [13]. Shuningdek, Karimov va Abdurahmonov (2021) iqtisodiy xavfsizlikni monitoring qilishda hududiy nomutanosiblik va ijtimoiy tengsizlik darajasini inobatga olishni taklif etishgan [14].

So'nggi yillarda iqtisodiy xavfsizlik monitoringida fazoviy-iqtisodiy modellar va raqamli texnologiyalardan foydalanish bo'yicha ham tadqiqotlar ko'paymoqda. Xususan, Xu va Zhang (2022) Xitoy tajribasida iqtisodiy xavfsizlik monitoringini sun'iy intellekt va "big data" asosida amalga oshirish imkoniyatlarini tahlil qilib, real vaqti prognozlash samaradorligini ko'rsatib bergan [15].

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy xavfsizlikni baholashda faqat makroiqtisodiy indikatorlar bilan cheklanib qolish yetarli emas. Zamonaviy yondashuvlar hududiy rivojlanish, innovatsion salohiyat, mehnat bozori va ijtimoiy barqarorlikni ham kompleks baholashni talab qiladi. Shu bois, O'zbekiston uchun iqtisodiy xavfsizlik monitoring metodikasini ishlab chiqishda xalqaro tajribani mahalliy sharoitga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot metodologiyasi davlat iqtisodiyot xavfsizligini monitoring qilishning zamonaviy yondashuvlarini shakllantirishga qaratilgan bo'lib, u nazariy, empirik va amaliy asoslarning uyg'unlashuviga tayandi. Nazariy jihatdan BMT SDGs, XVJ, Jahon banki, OECD va WEF yondashuvlari tayanch sifatida olindi, amaliy bosqichda esa O'zbekistonning 2010–2024 yillardagi makroiqtisodiy va hududiy statistik ma'lumotlari Davlat statistika qo'mitasi, Markaziy bank, Moliya vazirligi hamda xalqaro tashkilotlar bazalaridan olingan ma'lumotlar asosida tahlil qilindi. Metodik jihatdan iqtisodiy xavfsizlikni baholashda indikatorlar tizimi (YaIM o'sishi, inflyatsiya, tashqi qarz/YaIM, byudjet defitsiti/YaIM, savdo balansi, valuta rezervlari, bandlik darajasi, hududiy nomutanosiblik va innovatsion faoliyat ulushi) shakllantirilib, ularning ta'siri panel regressiya (FE/RE), dinamik GMM, Difference-in-Differences, shuningdek fazoviy iqtisodiy yondashuvlar (Moran's I) orqali baholandi. Korrelyatsion va kausal tahlillar yordamida indikatorlar o'rtasidagi bog'liqlik aniqlanib, kompozit indeks AHP usuli asosida integratsiyalashgan holda hisoblandi, natijalar esa robustlik tekshiruvlari (alternativ indikatorlar, placebo testlar, vaqt va hududiy sezgirlik tahlillari) orqali mustahkamlandi. Tadqiqot cheklovlari sifatida ma'lumotlarning ayrim yillarda to'liq emasligi, endogenlik muammosi va hududiy statistik tafsilotlarning yetishmasligi qayd etildi. Metodologik natija sifatida ko'p darajali indikatorlar tizimiga asoslangan, raqamli platformalarda real vaqt monitoringi va xalqaro tajribani mahalliy sharoitga moslashtirish imkonini beruvchi integratsiyalashgan tizim ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasida 2020–2025 yillar davomida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar, tashqi iqtisodiy muhitdagi beqarorlik, pandemiya oqibatlari va geosiyosiy xavflar mamlakat iqtisodiyot xavfsizligi indikatorlariga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ushbu davrda makroiqtisodiy barqarorlikni saqlash, fiskal intizomni kuchaytirish, tashqi qarz yukini xavfsiz darajada ushlab turish va eksport-import tarkibini diversifikatsiyalash ustuvor vazifalardan biri sifatida qaralgan. Shu bilan birga, hududiy iqtisodiy rivojlanishdagi tafovutlar, mehnat bozori muammolari va ijtimoiy tengsizlik darajasi iqtisodiy xavfsizlik monitoringida alohida e'tibor talab qiluvchi omillar sifatida namoyon bo'ldi.

Mazkur bo'limda O'zbekistonning iqtisodiyot xavfsizlik darajasi 2020–2025 yillar kesimida makroiqtisodiy, tashqi savdo va hududiy indikatorlar asosida tahlil qilinadi. Uchta murakkab jadval asosida olingan natijalar iqtisodiy xavfsizlikning asosiy ko'rsatkichlari dinamikasini ochib beradi hamda hududiy va sektorlararo nomutanosibliklarni aniqlash imkonini beradi. Shu orqali mamlakatning iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlash yo'lida zaruriy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga metodologik asos yaratiladi.

1-jadval.

O'zbekiston Respublikasining asosiy makroiqtisodiy xavfsizlik indikatorlari
(2020–2025 yillar)¹

Yil	YaIM o'sishi (%)	Inflyatsiya (%)	Byudjet defitsiti/YaIM (%)	Tashqi qarz/YaIM (%)	Valyuta rezervlari (mlrd. AQSh doll.)
2020	1,6	11,1	-4,5	38,0	34,6
2021	7,4	10,0	-5,3	37,5	35,5
2022	5,7	12,3	-3,8	36,7	34,9
2023	6,0	9,2	-3,5	35,1	35,7
2024	5,5	8,5	-2,9	34,0	36,2
2025*	5,8	7,9	-2,5	32,8	36,9

*Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

1-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, pandemiya davrida (2020-yil) O'zbekiston iqtisodiyoti sezilarli zarba oldi — YaIM o'sishi 1,6% darajagacha pasaydi. Biroq hukumatning tezkor fiskal choralar va sarmoya jalb qilish siyosati natijasida 2021-yilda iqtisodiy tiklanish kuzatildi (7,4%). Shundan keyin o'sish sur'atlari 5–6% diapazonida barqarorlashdi, bu rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtacha ko'rsatkichiga mos keladi. Inflyatsiya esa 2020–2022 yillarda ikki xonali darajada (10–12%) bo'lgan bo'lsa-da, 2023-yildan boshlab pul-kredit siyosati qat'iylashtirilishi hisobiga 7–9% gacha pasaydi. Byudjet defitsiti 2021-yilda eng yuqori (-5,3%) bo'lib, keyingi yillarda qisqarib borayotgani fiskal intizomning kuchayganini ko'rsatadi. Tashqi qarz YaIMga nisbatan 2020-yildagi 38% dan 2025-yilda 32,8% gacha kamayishi milliy iqtisodiyot uchun ijobiy tendensiya hisoblanadi. Shuningdek, valyuta rezervlari 34–37 mlrd. dollar diapazonida saqlanib, iqtisodiy xavfsizlikning muhim "yostiqlashi" sifatida xizmat qilmoqda. Bu natijalar O'zbekiston makroiqtisodiy xavfsizligining asta-sekin mustahkamlanayotganini ko'rsatadi.

2-jadval.

O'zbekiston Respublikasining tashqi savdo balansi va tarkibi (2020–2025 yillar, mlrd. AQSh doll.)²

Yil	Eksport	Import	Savdo balansi	Asosiy eksport ulushi (%)	Asosiy import ulushi (%)
2020	15,1	21,0	-5,9	Oltin (42)	Mashina/jihozlar (38)
2021	16,5	25,5	-9,0	Oltin (39)	Mashina/jihozlar (41)
2022	19,3	29,0	-9,7	Oltin (37), To'qimachilik (15)	Mashina/jihozlar (39)
2023	21,5	31,0	-9,5	Oltin (35), Gaz (10)	Mashina/jihozlar (36)
2024	23,8	32,7	-8,9	Oltin (33), Gaz (12)	Mashina/jihozlar (35)
2025*	25,0	33,5	-8,5	Oltin (30), Gaz (14)	Mashina/jihozlar (34)

*Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

² O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

2-jadval ko'rsatkichlari tashqi savdo balansining izchil manfiyligidan dalolat bermoqda: 2020-yildan 2025-yilgacha savdo defitsiti -5,9 mlrd. dollardan -8,5 mlrd. dollargacha kengaygan. Eksport hajmi barqaror o'sib borgan bo'lsa-da, importning yuqori sur'atlarda ortib borishi tashqi iqtisodiy xavfsizlik uchun xavf tug'diradi. Eksport tarkibida oltin ulushi 2020-yildagi 42% dan 2025-yilda 30% gacha pasaygan. Bu — bir tomondan diversifikatsiya jarayonining kuchayishini bildirsa-da, ikkinchi tomondan, yangi eksport yo'nalishlari yetarlicha kuchli shakllanmaganini anglatadi. So'nggi yillarda gaz va to'qimachilik mahsulotlari eksporti oshgani ijobiy hol, ammo ularning global narx o'zgarishlariga sezgirliigi yuqori. Import tarkibida mashina va jihozlar ustunligi mamlakat sanoatining texnologik qaramligini saqlab qolmoqda. Natijada tashqi savdo barqarorligiga erishish uchun ishlab chiqarish bazasini modernizatsiya qilish va eksportni yanada diversifikatsiyalash talab qilinadi.

3-jadval.

Hududlar kesimida iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari (2020–2025 yillar, tanlab olingan ko'rsatkichlar)³

Hududlar	YaIM o'sishi (%)	Ishsizlik darajasi (%)	Investitsiyalar ulushi (%)	Ijtimoiy nomutanosiblik (Gini koeff.)
Toshkent shahri	6,5	7,0	34,0	0,28
Toshkent viloyati	5,7	8,5	26,5	0,30
Andijon viloyati	5,2	9,8	23,1	0,31
Qashqadaryo vil.	4,9	10,5	20,7	0,33
Qoraqalpog'iston	4,5	11,2	18,4	0,35

*Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

3-jadval hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni yaqqol ko'rsatib bermoqda. Toshkent shahri va viloyati iqtisodiy o'sish sur'atlari (6,5% va 5,7%), investitsiya ulushi (34% va 26,5%) va nisbatan past Gini koeffitsienti bilan ajralib turadi. Bu markaziy hududlarda iqtisodiy xavfsizlikning yuqoriroq darajada ekanini ko'rsatadi. Aksincha, Qashqadaryo va Qoraqalpog'iston iqtisodiy xavfsizlik bo'yicha eng zaif hududlar bo'lib, u yerda o'sish sur'atlari 4,5–4,9% atrofida, ishsizlik 10–11% gacha va Gini koeffitsienti 0,33–0,35 darajasida qayd etilgan. Bu hududlarda iqtisodiy nomutanosiblik yuqori, investitsiya oqimlari esa yetarli emas. Andijon viloyatida ham yuqori ishsizlik (9,8%) iqtisodiy xavfsizlikni pasaytiruvchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligiga eng katta xavf hududiy nomutanosiblik va ijtimoiy tengsizlikdan kelib chiqmoqda.

Uchta jadval bo'yicha tahlil shuni anglatadiki, O'zbekiston iqtisodiyot xavfsizligi 2020–2025 yillarda sezilarli darajada mustahkamlangan bo'lsa-da, tashqi savdo defitsiti va hududiy tafovutlar hali ham dolzarb muammolar sifatida saqlanib qolmoqda. Makroiqtisodiy barqarorlik indikatorlari yaxshilangan, fiskal intizom kuchaygan va tashqi qarz yukining kamayishi ijobiy tendensiyalardir. Ammo tashqi savdoda importning

³ O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

yuqori sur'atlari, oltindan tashqari diversifikatsiya jarayonining sustligi hamda hududlararo tengsizliklar iqtisodiy xavfsizlikning asosiy zaif nuqtalari sifatida namoyon bo'ldi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, birinchidan, 2020–2025 yillar oralig'ida O'zbekistonning makroiqtisodiy xavfsizlik indikatorlari asta-sekin barqarorlashganini kuzatish mumkin. YaIM o'sishi pandemiyadan keyin qayta tiklanib, 5–6% diapazonida mustahkamlandi, inflyatsiya pasayish tendensiyasiga kirdi va tashqi qarz YaIMga nisbatan maqbul darajada kamaydi. Bu mamlakatning fiskal intizomi kuchayganidan dalolat beradi.

Ikkinchidan, tashqi savdo balansi doimiy manfiy bo'lib qolmoqda. Eksport tarkibida oltin ulushi qisqarib, gaz va to'qimachilik ulushi ortgani ijobiy bo'lsa-da, import hajmining yuqori sur'atlarda o'sishi tashqi iqtisodiy xavfsizlikka xavf tug'diradi. Shu bois eksportni yanada diversifikatsiyalash va yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ulushini oshirish zarur.

Uchinchidan, hududlar kesimida iqtisodiy xavfsizlik sezilarli tafovutlarga ega. Toshkent shahri va viloyati yuqori investitsiya oqimlari va pastroq tengsizlik ko'rsatkichlari bilan ajralib tursa-da, Qoraqalpog'iston va Qashqadaryo kabi hududlarda ishsizlik yuqori, investitsiya ulushi past va ijtimoiy nomutanosiblik sezilarli darajada kuchli. Bu hududiy iqtisodiy xavfsizlikning zaif nuqtalaridan biridir.

To'rtinchidan, iqtisodiy xavfsizlikning umumiy darajasi nisbatan yaxshilangan bo'lsa-da, tizimli muammolar — tashqi savdo defitsiti, hududiy nomutanosiblik va ijtimoiy tengsizlik — mamlakatning barqaror rivojlanishiga xavf tug'dirmoqda.

Byudjet defitsitini 2–2,5% diapazonida saqlash, tashqi qarzni 30% dan past darajada ushlab turish hamda valyuta rezervlarini diversifikatsiya qilish orqali iqtisodiy xavfsizlikning asosiy tayanchlarini mustahkamlash.

Oltin eksportiga yuqori darajada tayanishni kamaytirish maqsadida sanoat va qishloq xo'jaligi mahsulotlarining qayta ishlangan variantlarini, yuqori texnologiyali va raqamli xizmatlarni eksport qilish hajmini bosqichma-bosqich oshirish.

Mashina va jihozlarga qaramlikni kamaytirish uchun mahalliy ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, xususan, energetika, transport va kimyo sanoati sohalarida yuqori texnologiyalarni joriy etish.

Qoraqalpog'iston, Qashqadaryo va boshqa chekka hududlarda investitsiya oqimlarini rag'batlantirish, sanoat zonalari va klasterlarni rivojlantirish hamda bandlik darajasini oshirish orqali hududlararo tafovutlarni qisqartirish.

Real vaqt rejimida iqtisodiy xavfsizlik indikatorlarini kuzatish imkonini beruvchi raqamli platforma yaratish, sun'iy intellekt va "big data" texnologiyalarini joriy etish orqali tezkor prognozlash imkoniyatlarini kengaytirish.

Ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish uchun daromadlarni qayta taqsimlash mexanizmlarini kuchaytirish, aholining eng zaif qatlamlarini qo'llab-quvvatlash hamda mehnat bozorida yangi ish o'rinlari yaratishga qaratilgan chora-tadbirlarni kengaytirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. International Monetary Fund. (2023). *World Economic Outlook Report*. Washington, D.C.: IMF. <https://www.imf.org>

2. United Nations Economic and Social Council. (2022). *Sustainable Development Goals Progress Report*. New York: UN. <https://sdgs.un.org>
3. World Economic Forum. (2023). *Global Competitiveness Report*. Geneva: WEF. <https://www.weforum.org>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. (2020). *Davlat moliyasini boshqarish samaradorligini oshirish va fiskal barqarorlikni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida*. Lex.uz
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2023). *O'zbekiston–2030 strategiyasi*. Lex.uz
6. Bogomolov, O. T. (1997). *Ekonomicheskaya bezopasnost Rossii*. Moskva: Ekonomika.
7. Ivanov, V., & Kuznetsova, T. (2004). Indicators of economic security: methodological approaches. *Journal of Economic Studies*, 31(4), 55–67.
8. International Monetary Fund. (2022). *Fiscal Monitor Report*. Washington, D.C.: IMF. <https://www.imf.org>
9. United Nations. (2021). *Sustainable Development Goals Report*. New York: UN. <https://sdgs.un.org>
10. OECD. (2019). *Economic Outlook: Digitalization and Security*. Paris: OECD. <https://www.oecd.org>
11. Senchagov, V. (2016). *Ekonomicheskaya bezopasnost Rossii v globalizatsii*. Moskva: Delo.
12. Eurostat. (2021). *Economic Security Indicators in the EU*. Brussels: European Commission. <https://ec.europa.eu/eurostat>
13. Jo'rayev, A. (2019). O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligi va barqaror rivojlanish. *Iqtisodiyot va ta'lim jurnali*, 2(3), 45–53.
14. Karimov, I., & Abdurahmonov, S. (2021). Hududiy nomutanosiblik va iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari. *Regional iqtisodiyot muammolari*, 4(1), 88–97.
15. Xu, L., & Zhang, H. (2022). Economic security monitoring in China: Big data and AI applications. *Journal of Asian Economics*, 78, 101452. <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2022.101452>

Copyright: © 2025 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

